

*Lucija Stepančič***Marko Hudnik: Jelovškove ženske**

Cankarjeva založba 2005

Da se življenje (vsaj tostransko) konča s smrtjo, se je na splošno kar mogoče strinjati. Do smrti naj bi trajal tudi zakon – če je vsaj kolikor toliko sprejemljiv za obe strani. Do smrti – ampak niti dneva dlje. Čeprav naj bi ljubezen, vsaj tista prava, segala še čez in bila brezmejna. Hudnikov roman prinaša nekaj preprih v taka in podobna rezoniranja, ki začuda ohranjajo veljavo, pa naj praksa vijavaja še tako po svoje. Jelovšek, o katerem teče beseda, sicer do konca življenja ni imel nobenih, prav nobenih problemov z eskapadami, niti s samopodobo vrlega in razumnega poštenjaka. Vse do konca ženinega življenja. Potem pa se je zanj (sicer hudo nepričakovano) začelo življenje. Pravo življenje namreč. In spoznanje, da je razum na svetu samo zato, da cilja mimo (pravila pa zato, da se kršijo). Tako nekako se začinja zgodba o vdovcu, ki ga sredi najhujšega žalovanja na lepem preseneti radoživ (in za spoznanje lahkoživ), lahkomišeln ter rahlo prismuknjen utrip srca. Zgodba o človeku, čigar razum se obnaša pietetno, medtem ko srce ponori od svobode. Ko srcu pritrdi še pošten samorazmislek, smo pa že tam – kar na lepem se namreč tudi zave, da je predolgo hiral v senci svoje Nives, dominantne, privlačne, skrivnostne, zapeljivo hladne osebnosti. Ker pa je enako kristalno jasno, da se tudi njemu samemu dnevi že iztekajo, mu preostaja le še eno: izkoristiti vsako minuto. Če ni ravno obratno? In bi srce hotelo počiti od žalosti, tako da je razum tisti, ki prišepetava, da je bilo štirideset let inferiornosti zadosti in preveč. Kakor koli že, ubogi Jelovšek se ne prepozna več.

Zaplet tako napoveduje sijajno črno komedijo kalibra *Britof z razgledom*, in kar kliče po obešenjaškem humorju (ne nujno cenjenem). Z razdvojeno osebnostjo Jelovškovega kova je pravzaprav mogoče početi kar koli, romanopisec pa lahko v duhu groteske (ali trilerja) mojstrsko stopnjuje napetost. Še posebej, če se užaloščeni vdovec svoji novi sreči navkljub obsedeno ukvarja z zasledovanjem mračne skrivnosti, ki jo je rajnka domnevno vzela s seboj v grob. In kaj dobimo v resnici? Nekaj tretjega. Nekaj razrvano skribomanskega, nekaj, kar je čisto podobno J-jevi napol podivjani in napol opustošeni duši. Eleganten dramaturški lok, ki ga zaplet ponuja kar na krožniku, pa je avtor zameglil z neskončnimi digresijami, vohljanji, pojasnjevanji, razčiščevanji, s kupom drobirja, ki ga skupaj drži samo milina nove ljubezni.

Priložnost za poseg v kolobocijo se ponudi s posthumnimi pismi, ki se nenadoma pojavijo v vdovčevem računalniku. Pisanje, ki naj bi ga mrtvi po tako ali drugače razumljenih parapsiholoških kanalih naslavljali na žive, je kaj vznemirljiva reč, znotraj romana je lahko tako poskrbljeno za nov, svež vpogled pod nepričakovanim zornim kotom, za rošado, ki energično poveže in razplete vse niti. Priložnost pa je v tem primeru žal zamujena, pokojničina korespondenca je namreč vseskozi dolgočasno razvlečena in v ničemer ne presega vsesplošne nebuloznosti. Hudnika pravzaprav spravlja v še večjo zadrego kot Jelovška – eden kot drugi pa ne veda, kaj naj si o stvari sploh mislita in s pisarijo silno nespretno opletata. Pojav je na hitro in z nekakšno površno racionalizacijo sicer kmalu pojasnjen (ateistična čast rešena!), po drugi strani pa je prav s tem onemogočeno ohranjanje in stopnjevanje napetosti. Nivesino zadnje pismo sicer vsebuje ključ dogajanja, a kaj, ko se zavlačevanja do takrat preprosto naveličamo. Stopicanja in taktiziranja je bilo preveč, prav tako beganja vstran in vrtenja v krogu.

Se bodo našli bralci, ki jim bodo digresije ugajale, zmedo nakopičenih podrobnosti pa bodo občutili kot posebej dražljivo posebnost? Hudnik si jih kljub vsemu zasluži. Že zato, ker se požvižga na sodobni tempo in postavlja spomenik Ljubljani izpred petdesetih, šestdesetih let. Sredi neskončnih slepih rokavov pripovedovanja mestoma naletimo tudi na prav osupljive pasuse, s katerimi ponuja še vse kaj več kot zgolj odgovor na vprašanje, ali je bila tedanja mladina, ki jo poznamo le še prek Františka Čapa, tudi v resnici tako spodobna, tako vrla in poškrbljena (seveda ne). Svet, ki se razgrne pred bralcem, je poln nostalgije in predstavlja svojevrsten poklon generaciji, rojeni v tridesetih letih prejšnjega stoletja – pa čeprav spodbija idealizirano podobo iz filmov *Vesna* in *Ne čakaj na maj*. Mladost, ki je minila enkrat za vselej in ki se tako neznansko razlikuje od današnje mladosti, si zasluži vsaj nekaj spomina, že zato, ker se ne bo nikoli več vrnila, pa naj je bila še tako vražje začinjena, ko je mlade ljudi spreminjala tako v krivce kot v žrtve. Jelovšek, versko hladen, politično pa mlačen človek, ki je nekoliko, vsaj nekoliko zagret edino za umetnost, prijateljuje z vrstniki, ki jih je revolucija, požirajoča lastne otroke (pa tudi marsikaterega tujega seveda), za vedno zaznamovala. Njihove drame, pokopane globoko pod površjem na videz neproblematičnega upokojskega vsakdana, tlijo s prikrito močjo mirujočega vulkana. Hudnik tega občutljivega materiala ne uporablja za obračunavanje s polpreteklimi nečednostmi, stare rane se odpirajo na samem, daleč od medijsko odmevnih razkrinkavanj, pri čemer pa se vsaj v obrisih zariše tudi presenetljiva dialektika notranjega in zunanjega, celo sum, da “je bil Ozna naše utelešenje, utelešenje našega pohlepa po drugem človeku, po partnerju. Po tem, da bi imeli pod ključem njegovo dušo”.

Avtor se je v svoje like tudi sicer dovolj vživel: njegova "sobotna družina tarokistov" učinkuje že kot nekakšna izbrana družbica, ki si jo je izmislil v lastno zabavo, za preživljanje prijetnih popoldnevov. Vtis podpira gradnja pripovedi, ki nekoliko spominja na muhave nedoslednosti pogovorov in samogovorov, na domislice prišepetavanja in opravljanja, na histerično obrekljivost, pa tudi pozabljivost in svojeglavost že utrujenega razuma. V optiki seniorjev je preteklost opisana z več svežine kot pa neposredno dogajanje in v tej meri so tudi vse zastranitve ne le razumljive, pač pa tudi funkcionalne. Pa je mogoče, da se avtor že kar preveč vživi v svoje delo in se pretirano poistoveti z osebami, ki rastejo iz njegove pripovedi? Da je druženje prijetno, mu lahko verjamemo, malo manj pa ima od tega bralec. Ta zaznava le hibridno formo, ki ne stavi do konca niti na ljubezenski roman, niti na memoarsko literaturo z obujanjem povojnih temačnosti (Teharje, Goli otok), niti na parapsihološke špekulacije, niti na domačijsko grotesko, ki bi z nekaj vaškega čudaštva lahko učinkovala prav kleno, niti na pogrebniško farso, niti na vohljaško detektivko. Nelagodja se zaveda celo Jelovšek, ki "se ni mogel otresti nejasnega občutka dvojnosti: je to, v kar je do ušes namočen, domačijski ali kriminalni roman?"

Si je avtor prizadeval utelesiti "občutek, kot da je ta svet napravljen iz samih kulis"? Pa mu je sijajna namera nekako spodletela, tako da je od nje ostala le še nekakšna begava slikovitost? Roman se proti koncu spremeni že v pravi lonček kuhaj, ki ga le še za silo krotijo razkritja nekoliko prisiljenih povezav (Nives in Lidija sta bili sosedi, Bijol in Nivesin bivši pa sorodnika itd. ...), osebe pa se vedejo vse bolj ekscentrično in nepredvidljivo. Težnja po zavlačevanju in kupovanju časa se stepe s paniko zaradi preobilice gradiva, nebuloznostjo in preobloženostjo. In kar je najbolj pogubno: čudaštvo je dodano od zunaj, namesto da bi ga avtor izvlekel iz situacije same, ko je pa ta že po naravi bizarna. Tako deluje kot umetna meglica na kraju, ki je že sam po sebi skrivnosten, in prispeva bolj k prenatrpanosti kot pa k intrigantnosti romana.

Pa še nekaj. Da mora avtor obvladati dogajanje, ki ga opisuje, ni sporno. Koliko pa naj presega svoje osebe? Da je Jelovšek (pač kot soprog) slabo poznal svojo Nives, si lahko mislimo. Da je avtor ne pozna nič bolje, pa utegne biti usodno za roman, tudi če je glavni adut te ženske prav to, da je nihče ni mogel kaj prida spoznati. Zares, romanopisec mora biti neskončno prodornejši (hitrejši, opreznejši) od najbolj jasnovidnega zakonskega moža, ne pa da si slabosti in nedoslednosti prav po bratsko delita.

Lahko izdam, da se ubogi Jelovšek na koncu vendarle prikoplje do skrivnosti, ki jo je vse življenje čutil v ozadju in ki mu je uničevala veselje do ljubljene soproge? Da je bila skrivnost še veliko hujša, še veliko bolj kruta

in škandalozna, kot bi si lahko mislil, da je daleč presegala njegovo nekoliko smešno in malenkostno ljubosumnost? In da ga razkritje, pa naj bo še tako zastrašujoče, sploh ne gane več? Da se njegov življenjski lajtmotiv spremeni v dim skoraj z isto samoumevnostjo, kot je krematorij dematerializiral ženino nekdanj lepo in oboževano telo? Ni že v teh preprostih dejstvih skrite dovolj najfinejše in najsrhljivejše ironije, da bi je bilo dovolj kar za nekaj sto strani? Tako pa se resnični potenciali Hudnikovega pisanja izgubijo pod navlako nepomembnosti.

Največja privlačnost romana pa se tako kot Jelovškova nova sreča izkristalizira vsemu navkljub. V ljubezenski, ganljivo mirni idili vdovca in vdove, ki ne sledita več temu svetu, ki se ne moreta veseliti preteklosti in ki tudi časa nimata več na svoji strani, zato pa se veselita drug drugega.